OH, MEDITERRANEE

De verleidingen van het Zuiden

Reizen in de landen rond de Middellandse zee betekent nog altijd: een confrontatie met machismo. De regels daarvoor zijn in de loop van de eeuwen maar weinig veranderd. Mannen horen het niet met zich te laten doen, anders verliezen ze hun eer. Dat is regel nummer een. Mannen moeten juist actief en stoer zijn, en anderen penetreren. Dat is regel nummer twee. De gepenetreerden zijn natuurlijk vooral vrouwen. Maar in bepaalde omstandigheden kunnen het ook jongens zijn - geen mannen natuurlijk, gezien regel een. Er zijn soms mogelijkheden voor grensoverschrijdend gedrag (bijvoorbeeld op toneel of met carnaval), maar verder gelden er strikte wetten en conventies.
Toch zijn diezelfde mediterrane landen paradoxaal genoeg eeuwenlang het reisdoel geweest van homoseksuelen en hun voorgangers. Vooral Italië en Griekenland hebben altijd veel belangstelling van mannenminnaars getrokken. Voor een deel is dat simpelweg te verklaren als een vlucht uit de 'barre tijden' in de rest van Europa. Voor een Engelsman of een Duitser was het in de 18e of 19e eeuw een bevrijding om in het zuiden te zijn. Zon en warmte, buitenlucht en mooie jongens, schijnbaar losse omgangsvormen en lichamelijkheid: dat zijn factoren die tot de verbeelding spreken - eigenlijk nog steeds.

CULTUURIDEAAL Maar Griekenland en Italië hebben nog een extra element: hun verleden. De klassieke oudheid gold eeuwenlang als onomstreden, vereerd cultuurideaal. Vanaf de Renaissance oriënteerden kunstenaars en intellectuelen, denkers en politici zich primair op de oudheid. Ook mannen die van mannen hielden, konden in de klassieke cultuur veel moois vinden: filosofische teksten met homo-erotische elementen, zoals de dialogen van Plato; standbeelden van naakte jongens; scabreuze teksten van Petronius en Martialis; mythen over geschaakte jongens.
Tegenwoordig weten we dat de homo-erotiek in de oudheid aan allerlei legale en sociale beperkingen was gekoppeld, en leggen we daar veel nadruk op. Maar wie in vroeger tijden vanuit een positie van totale onderdrukking van homo-erotiek keek naar de oudheid, kwam vooral tot het idee dat daar veel, zoniet alles, mocht. Juist doordat de oudheid algemeen als ideaal gekoesterd werd, kon ze zo het homoseksuele verlangen legitimeren.
Sommigen vatten dat wel heel letterlijk op. Bekend is het verhaal dat de beroemde Casanova eens onverwacht op bezoek kwam bij de niet minder beroemde Winckelmann in diens Italiaanse verblijf, zo rond het jaar 1770. De Duitse geleerde was duidelijk aan het rommelen en stoeien met een mooie Italiaanse knaap. Verschrikt bracht hij zijn kleren snel in orde en legde tegenover Casanova een uitvoerige verklaring af. Nee, hij was helemaal geen pederast, maar hij had zoveel gelezen bij de Ouden over knapenliefde dat hij het ook eens in de praktijk wilde proberen, om het beter te kunnen begrijpen. Alles voor de wetenschap, zogezegd.
Deze mooie anekdote ontbreekt niet in het pas verschenen boek van Robert Aldrich over de aantrekkingskracht van de mediterrane wereld op homoseksuelen. Onder de verleidelijke titel *The seduction of the Mediterranean* geeft hij een rijk geschakeerd overzicht van de rol van die zuidelijke wereld in homoseksuele fantasie en kunst. Na een eerste hoofdstuk over de Griekse en Romeinse oudheid concentreert hij zich op enkele thema's. Winckelmann en Platen krijgen een eigen hoofdstuk, evenals 'Englishmen in southern Europe', een aanduiding waaronder bijvoorbeeld Lord Byron valt. Een volgend hoofdstuk is gewijd aan latere beroemdheden uit allerlei andere landen, waaronder Nederland. Zo krijgen Couperus en De Mérode enige aandacht (samen vier bladzijden). Kunst en fotografie komen aan bod in een vijfde hoofdstuk. Hierbij gaat veel aandacht uit naar bekendheden als Von Gloeden. Twee slothoofdstukken behandelen de 'sociale en economische context' van het behandelde materiaal en 'hedendaagse echo's'. In 225 bladzijden zijn we daarmee van de Griekse oudheid aangeland bij het aidstijdperk.

HAP-SNAPWERK Met dit korte overzicht is meteen mijn voornaamste bezwaar tegen het boek gegeven: het wil veel te veel. Wie de hele westerse homo-cultuurgeschiedenis in één boek wil stoppen, eindigt onvermijdelijk bij hap-snapwerk. Aldrich schrijft heel aardig, en de stof is interessant, maar ik kon me vaak niet aan de indruk onttrekken dat ik een soort nieuwe Rowse (*Homosexuals in history*) aan het lezen was, met uitvoerige beschrijvingen van alle bekende namen, en discussies over de vraag in hoeverre ze het nu met jongens deden of niet. Maar de keuze van personen lijkt vaak ingegeven door wat Aldrich toevallig tegenkwam. Wat moet bijvoorbeeld nu De Mérode in zo'n boek, terwijl De Haan of Warren ontbreken? Of Frits Bernhards *Costa Brava*? En waarom zoveel aandacht voor moderne Franse en Italiaanse literatuur met homoseksuele thema's?
Het boek ontbeert feitelijk een duidelijk thematisch kader. Misschien ligt het aan mijn beperkte vermogens, maar ik heb het liefste een of ander houvast: een duidelijk thema, een chronologische volgorde, of een thematische indeling. Bij Aldrich loopt het allemaal door elkaar. Het thema is dus nu iets vaags als 'homo's en het mediterrane gebied toen en nu, bezien vanaf hier en daar'. Een concretere vraagstelling had zeker meer opgeleverd. Wat voor teksten van Plato las men steeds? Hoe verschilden de interpretaties daarvan? Hoe dacht de 'mainstream' cultuur over die antieke beelden van naakte jongens? Hoe werkte die legitimatie door antiek materiaal nu precies?
Nu stimuleert Aldrichs boek je eigen gedachten en fantasie wel, maar het is allemaal nogal vrijblijvend. *Why have homosexuals always been drawn to Italy and Greece?* staat in grote letters op de achterkant. Het antwoord is nogal voorspelbaar: vanwege de mythe van het mediterrane, waarin culturele, economische en seksuele factoren door elkaar lopen. En waarom is het vandaag de dag niet meer zo'n sterke mythe? Omdat nu de socio-economische en filosofische context anders is. Zulke antwoorden kan een slimme lezer al van te voren bedenken.
Niettemin, wie aan structuur en diepgang minder belang hecht, kan in het boek veel interessant materiaal vinden. Met name de aandacht voor fotografie en beeldende kunst is te prijzen, al zijn er slechts 16 illustraties opgenomen, zodat je het vaak met louter beschrijvingen moet doen. Natuurlijk is ook de literatuur goed vertegenwoordigd: Wilde, Bassani, Andersen, Fernandez en Yourcenar; Symonds, Corvo en Forster: ze staan er allemaal in. En het materiaal is goed gedocumenteerd in de talrijke noten. Daarbij valt wel op dat Aldrich nogal zwaar leunt op vertalingen, overzichten, bloemlezingen en secundaire literatuur. Zelfs veel literaire citaten zijn uit andere studies overgenomen. Het had meer indruk gemaakt als Aldrich zijn materiaal zelf consequent vanuit primaire bronnen had geselecteerd en ver-

taald. Eigenlijk vind ik dat je dat mag verwachten in een werk met wetenschappelijke pretenties.
Al met al moet ik tot mijn spijt zeggen dat ik het boek teleurstellend vind. Hoewel het boeiende lectuur vormt door de vele interessante details, blijft de grote lijn vaag en de methodiek gebrekkig.
In de aantrekking van het mediterrane speelde de oudheid een centrale rol. Daarom moet eigenlijk eerst een grondige studie gemaakt worden van de homoseksuele 'receptie' van de oudheid. Pas daarna heeft een ambitieus project als van Aldrich kans van slagen.

VINCENT HUNINK

Robert Aldrich
The seduction of the Mediterranean
Writing, art and homosexual fantasy
London [etc.]: Routledge, 1993. - XII, 259 blz., geïll., £13,95 - ISBN 0-415-09312-0 (pb.)

Foto: Wilhelm von Gloeden
Uit: Von Gloeden ieri e oggi. - Milaan: Babilonia edizioni, 1993